

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Анотація

У статті розглянуто сучасний стан хлібопекарської промисловості України, проаналізовано динаміку обсягів виробництва хлібопекарських виробів та їх споживання відповідно до встановлених норм. Автором визначено низку проблем, що гальмують розвиток даної галузі, однією з найважливіших з яких є жорстке адміністративне регулювання ціноутворення на хлібопекарському ринку. Виявлено, що таке регулювання породжує збитковість даної промисловості та гальмує її технологічний розвиток. Автором запропоновано низку заходів щодо покращення ситуації з урахуванням адаптації хлібопекарських підприємств до умов конкурентного середовища. Серед таких заходів автор акцентує увагу на виваженій податковій політиці та політиці ціноутворення. Також обґрунтовується необхідність подальшого розвитку вертикальної інтеграції та малого підприємництва з метою вдосконалення існуючого конкурентного середовища на ринку.

Ключові слова: хліб та хлібопекарські вироби, обсяги виробництва, норма споживання, адміністративне регулювання, збитковість.

Ю.В. Кіхая,

Одесский национальный экономический университет, г. Одесса

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ХЛЕБОПЕКАРНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье рассмотрено современное состояние хлебопекарной промышленности Украины, проанализирована динамика объемов производства хлебопекарных изделий и их потребления в соответствии с установленными нормами. Автором определен ряд проблем, которые тормозят развитие данной отрасли, одной из важнейших из которых является жесткое административное регулирование ценообразования на хлебопекарском рынке. Выявлено, что такое регулирование порождает убыточность данной промышленности и тормозит ее технологическое развитие. Автором предложен ряд мероприятий по улучшению ситуации с учетом адаптации хлебопекарных предприятий к условиям конкурентной среды. Среди таких мероприятий автор акцентирует внимание на взвешенной налоговой политике и политике ценообразования. Также обосновывается необходимость дальнейшего развития вертикальной интеграции и малого предпринимательства с целью усовершенствования существующей конкурентной среды на рынке.

Ключевые слова: хлеб и хлебопекарные изделия, объемы производства, норма потребления, административное регулирование, убыточность.

Uliana V. Kihaya,

Odessa National Economic University, Odessa

MODERN TRENDS IN BAKING INDUSTRY OF UKRAINE

Annotation

The article discusses the current state of baking industry of Ukraine, analyzes the dynamics in production of bakery products and their consumption according to established standards. Author identified a number of problems that hamper the development of the industry, one of the most important of which is a strict administrative regulation of pricing on a baking market. It would be identified that the regulation of this industry generates losses and inhibits its technological

development. Author proposed a series of measures to improve the situation, taking into account adaptation to the conditions of bakeries competitive environment. These provisions include the author focuses on sound tax policy and pricing. Also the necessity of further development of vertical integration and small businesses in order to improve the current competitive market is explained.

Keywords: bread and bakery products, production, consumption rate, administrative regulation, unprofitability.

Постановка проблеми. У сучасних умовах хлібопекарська промисловість України є нестабільною, як і інші галузі національної економіки, що обумовлено складною економічною ситуацією в країні загалом. Водночас, дана промисловість відіграє важливу роль у забезпеченні соціально-економічної стабільності суспільства, оскільки виробляє один з найважливіших продуктів харчування – хліб та хлібопекарські вироби. В свою чергу можна стверджувати, що стабільний розвиток хлібопекарської промисловості України є важливою передумовою високої конкурентоспроможності харчової промисловості України. В умовах жорсткої конкуренції хлібопекарським підприємствам важливо враховувати вимоги споживачів щодо якості продукції, скорочення споживання та зміни кон'юнктури ринку. Тому актуальним є постійний аналіз особливостей та тенденцій розвитку хлібопекарської промисловості з метою виявлення проблем та обґрунтування напрямів їх розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сучасних особливостей розвитку хлібопекарської промисловості України присвячені роботи низки авторів. О. М. Васильченко розглядав нинішній стан хлібопекарської галузі з урахуванням проблем, з якими зіткнулись світове співтовариство, економіка та вітчизняні підприємства [1]. С. Ф. Волкова і А. О. Золотухіна досліджували специфіку функціонування даної промисловості та виявили перспективи її розвитку [2]. Предметом пошуку Н. Я. Пітель стали напрями підвищення ефективності функціонування підприємств хлібопекарської промисловості в умовах адаптації до міжнародного бізнесу [3]. Ю. Л. Труш проаналізував фінансові результати діяльності підприємств даної галузі та виявив головні недоліки їх функціонування в умовах економічної кризи [4]. Водночас, поза увагою дослідників залишився вплив загальних тенденцій розвитку галузі на відносини змагальності між підприємствами. Нині актуальними є нові наукові дослідження в даній сфері, зокрема щодо розробки рекомендацій оздоровлення ситуації на ринку, підвищення фінансових показників діяльності підприємств в умовах посилення конкуренції.

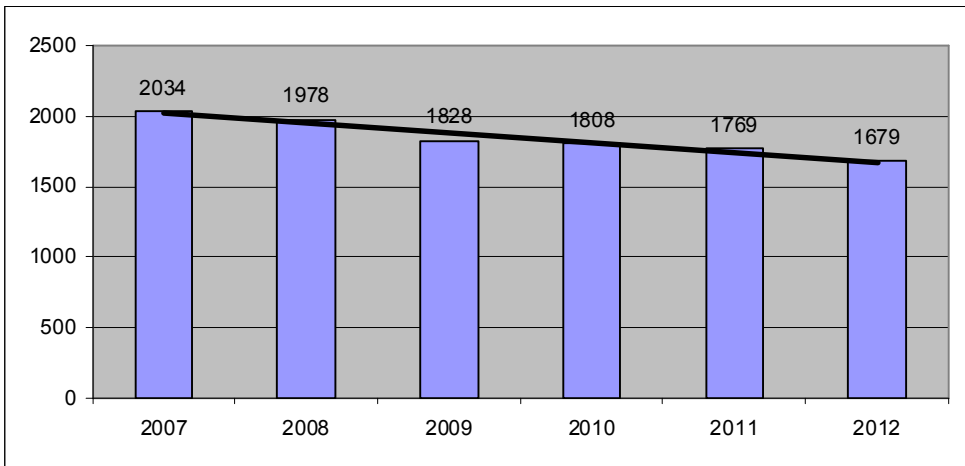
Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження поточного стану, тенденцій розвитку та виявлення проблем хлібопекарської промисловості, а також аналіз ринку на основі даних Державної служби статистики України та власних досліджень автора.

Виклад основного матеріалу. Роль хлібопекарської промисловості як провідної галузі національної економіки України обумовлюється її призначенням – виробництвом найважливішого продукту харчування – хліба. Хліб в Україні завжди був і залишається нині тією соціальною цінністю, яка ніколи не втратить свого значення. В умовах низької платоспроможності населення хліб та хлібні вироби займають чільне місце в споживчому кошику пересічного українця. У різних країнах людина на добу споживає від 150 гр. до 500 гр. хлібопекарських виробів. В умовах економічної кризи та нестабільності споживання хліба зростає, це пов'язане з тим, що він є недорогим продуктом харчування. Споживаючи хліб та хлібні вироби, людина наполовину задовольняє свою потребу у вуглеводах та вітамінах групи В, солях фосфору та заліза, на третину – в білках.

Оскільки хліб займає важливу складову частину в споживчому раціоні українця, то збагачення його корисними компонентами може суттєво вплинути на здоров'я людини. Велику цінність для здорового харчування мають хлібні вироби, які збагачені харчовими волокнами, що містяться у висівках, борошні грубого помелу тощо. Для хворих на цукровий діабет, серцево-судинні захворювання виробляють безсольовий хліб, для хворих на ожиріння – хліб із зниженим вмістом вуглеводів та додаванням подрібненого зерна, висівок. Темно-коричневий, добре пропечений хліб (житній або пшеничний) містить багато антиоксидантів [5, с. 3].

Незважаючи на свою значущість, сьогодні хлібопекарська промисловість залишається неприбутковим сектором економіки, оскільки їй притаманні елементи планово-розподільчої економіки. За часи незалежності дана галузь відчула ще більший ступінь державного регулювання. Хлібопекарській промисловості в сучасних умовах притаманне зниження обсягів виробництва та погіршення структури споживання хліба та хлібопекарських виробів, зниження конкурентоспроможності українських хлібопекарських підприємств на зовнішніх ринках та зниження якості хлібної продукції, низькі темпи модернізації технологічних ліній при високому ступені їх зносу.

Хлібопекарська галузь завжди була одним із стабільних секторів національної економіки України. Так, з 1955 р. по 1985 р. виробництво хліба та хлібобулочних виробів постійно зростало, а у своїй найкращій роки воно вимірювалось мільйонами тонн: у 1955 р. – 4,3; у 1960 р. – 4,4; 1965 р. – 6,0; 1970 р. – 6,7; 1975 р. – 6,9; 1980 р. – 7,4; 1985 р. – 7,4. У 1990 р. обсяг виробництва хлібопекарських виробів зменшився та склав 6,7 млн. т. [2, с. 52]. У сучасній Україні обсяги виробництва хліба значно знизилась, так, зокрема, в 2012 р. було вироблено трохи менше 1,7 млн. т., що в 1,2 рази менше обсягу виробництва даного продукту в 2007 р. та 4 рази менше – за 1990 р. (рис. 1).

*Рис. 1. Динаміка виробництва хліба та хлібопекарських виробів в Україні в 2007-2012 р. р., тис. т**

*Джерело: [6].

За даними Державної служби статистики України обсяги виробництва хлібопекарських виробів у розрізі областей в 2012 році свідчать про те, що найбільші її виробничі потужності зосереджені в таких областях, як Київська – 14,8% (248,4 тис. т), Дніпропетровська – 10,5% (177,1 тис. т), Донецька – 8,5% (142,9 тис. т), Харківська – 6,6% (110,1 тис. т) та Одеська – 5,1% (86,3 тис. т). Тобто, найбільша частка хлібопекарських підприємств функціонує в найбільших регіонах України, в яких виробляється понад 45% хліба та хлібобулочних виробів.

Причинами постійного скорочення обсягів виробництва хліба та хлібобулочних виробів є: скорочення чисельності населення, значне збільшення частки малих підприємств та фізичних осіб – підприємців, які виробляють хлібопекарську продукцію в асортименті, а також набуття поширеності заморожених хлібних продуктів та напівфабрикатів і поширення домашнього приготування хліба із появою хлібопічок та зміни смаків споживачів [7, с. 41].

Не применшуючи значення вищеназваних причин, ми вважаємо, що зниження обсягів виробництва хлібопекарської продукції пов'язано не стільки із скороченням споживання, скільки із «тінізацією» ринку. Ринок хлібопекарської продукції у зв'язку з його важливістю та соціальною значущістю постійно знаходиться під державним регулюванням та наглядом. За даними Об'єднання підприємств хлібопекарної промисловості «Укрхлібпром» (табл. 1), близько 65% хлібопекарських виробів в 2012 році вироблялось в тіньовому секторі, як наслідок – не проходило державного контролю (в тому числі і за якістю) і тим самим зменшило офіційні обсяги

**ЕКОНОМІКА
ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

виробництва даного продукту. Результатом цього є те, що якість такого хліба та хлібних виробів дуже низька і не відповідає вимогам стандартів якості та санітарним нормам.

Водночас, законодавством встановлені норми споживання хліба. Так, за Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [8] норма споживання хліба та хлібобулочних виробів за рік дорівнює: для дитини у віці від 0 до 6 років – 43,8 кг, або 120 гр. на добу, для дитини у віці від 6 до 18 років – 79,1 кг, або 210 гр. на добу, для працездатної особи – 101 кг, або 270 гр. на добу та для непрацездатного населення – 100 кг і також 270 гр. на добу.

У свою чергу, виходячи з офіційних обсягів виробництва хлібопекарських виробів, у 2012 році було вироблено 1679,3 тис. т, що приблизно дорівнює 36,8 кг на людину за рік, або трохи менше 100 гр. на добу. Це дозволяє дійти висновку, що офіційно в Україні вироблено менше потенційної ємкості даного ринку. А оскільки останнім часом якихось дефіцитів на досліджуваному ринку не спостерігалось, то можна стверджувати, що попит на хліб в Україні задовольняється. Це є свідченням того, що офіційні обсяги виробництва наповнюють трохи більше 35% ринку. На нашу думку, різницю між реальними обсягами споживання хліба та хлібопекарських виробів та офіційними обсягами їх виробництва випускають малі підприємства, міні-пекарні, власні пекарні супермаркетів та домашні господарства.

Таблиця 1

Виробництво хлібопекарських виробів (за офіційною статистикою та за фактичним споживанням) в Україні в 2012 р.*

№	Адміністративно-територіальні одиниці	Виробництво за статист. даними, тис.т	Середня чисельність населення, тис. осіб	Споживання хліба за нормою, тис. т	Поза статистикою, тис. т	% виробництва за офіц. даними
1.	Київська область	248,4	4550,4	459,6	211,2	54,0
2.	Дніпропетровська область	177,1	3314	334,7	157,6	52,9
3.	Донецька область	142,9	4389,3	443,3	300,4	32,2
4.	Харківська область	110,1	2743,3	277,1	167	39,7
5.	Одеська область	86,3	2391,7	241,6	155,3	35,7
6.	Інші адмін.-терит. одиниці	914,5	28204,6	2848,6	1934,1	32,1
	Україна	1679,3	45593,3	4604,9	2925,6	36,5

*Джерело: [6], дані Об'єднання підприємств хлібопекарної промисловості «Укрхлібпром» та власні розрахунки автора.

В основі нинішньої ситуації на досліджуваному ринку лежить досить жорстке адміністративне регулювання, яке стосується регламентації рівня рентабельності на соціальні сорти хліба. Так, Постановою Кабінету Міністрів

України «Про затвердження Порядку формування цін на продовольчі товари, щодо яких запроваджено державне регулювання» від 17.04.2008 р. № 373 [9] місцевим державним адміністраціям надані повноваження встановлення граничних рівнів рентабельності на соціальні сорти хліба з метою регулювання цін на них.

Наслідком такого регулювання є, безумовно, збитковість галузі та низький рівень її розвитку, що обумовлено «часткою хліба, який підлягає регулюванню, яка складає 75,5% загального обсягу виробництва хлібопекарських виробів. А на окремих підприємствах регульовані види продукції становлять 90%. В результаті знижується рентабельність виробництва та унеможлиблюється оновлення матеріально-технічної бази» [3, с. 57].

І дійсно, за період з 2007 р. по 2012 р. за даними Державної служби статистики України питома вага хлібопекарських підприємств, які отримали прибуток у 2011 р., порівняно з 2007 р. зменшилась на 6,1% і склала 61,8% до загальної кількості підприємств, у 2012 р. – 60,1% від загальної кількості підприємств. У той же час питома вага підприємств, які отримали збиток у 2011 р., порівняно з 2007 р. збільшилась на 11,7% і склала 38,2% загальної кількості підприємств, у 2012 р. – 39,9% (табл. 2).

Таблиця 2

**Окремі фінансові показники хлібопекарських підприємств
в Україні за 2007-2012 роки***

млн. грн.

	Чистий прибуток (збиток)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток		Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності, %
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	
2007	-10,3	65,8	122,6	34,2	132,9	1,2
2008	-197,9	65,2	131,5	34,8	329,5	0,8
2009	- 86,4	65,2	118,9	34,8	205,4	1,2
2010	- 21,8	60,0	137,9	40,0	159,7	1,1
2011	-257,1	61,8	188,0	38,2	445,1	0,2
2012	-320,5	60,1	152,2	39,9	472,7	0,6

*Джерело: [10].

Подібна ситуація, безсумнівно, гальмує технічне переоснащення хлібопекарських підприємств, більше 65% обладнання яких фізично та морально застаріло. Українським хлібопекарським підприємствам (саме промисловим хлібозаводам) притаманний такий технічний стан, як: знос будівель – 40%, споруд – 48%, технологічного обладнання – 68%, в тому числі основного технологічного обладнання печей та тістомісильних машин – від 60% до 80%. Більшість промислових хлібопекарських печей (близько 60%) неефективні з точки зору енергозбереження [1, с. 7].

У таких умовах навіть на найпотужніших підприємствах за останні роки майже не було нововведень, що на фоні висококонкурентних передових технологій та інновацій, які використовують зарубіжні підприємства, свідчить про дуже низькі конкурентні позиції національних хлібопекарських підприємств [3, с. 57].

На нашу думку, важливими передумовами покращення ситуації в хлібопекарській промисловості України, поліпшення фінансового стану підприємств та підвищення техніко-технологічного рівня є розробка низки заходів щодо забезпечення розвитку хлібопекарської галузі. Чи не найголовнішими напрямом стабілізації ситуації на досліджуваному ринку є встановлення рівня рентабельності виробництва хліба (на масові сорти), який би забезпечував необхідні ресурси для техніко-технологічного оновлення застарілого обладнання. Також важливо розуміти, що нині об'єктивно склалися умови для підвищення цін на хлібопекарські вироби. Так, за даними Об'єднання підприємств хлібопекарної промисловості «Укрхлібпром», ціни на даний продукт в Україні є найнижчими серед країн СНД.

Одним із методів сприяння розвитку хлібопекарської галузі також є перегляд можливості звільнення від сплати або хоча б зменшення ставки ПДВ та спрямування вільних від цього коштів на впровадження та розвиток нових технологій.

Тимчасовим заходом може стати звільнення від оподаткування частини податку на прибуток, яку підприємства повинні будуть спрямовувати виключно на технічне переоснащення фізично зношеного та застарілого обладнання, а також впровадження енергозберігаючих технологій [3, с. 61].

Також підвищенню рентабельності хлібопекарського виробництва сприятиме функціонування в галузі вертикально-інтегрованих комплексів. Їх частка на даному ринку складає 25-30% [1, с. 5]. Роль вертикально-інтегрованих структур із замкнутим циклом виробництва (від вирощування зерна до випічки хлібопекарських виробів) для розвитку підприємств хлібопекарської галузі полягає в тому, що вони вільно контролюють обіг сировинних, товарних та фінансових ресурсів, що сприяє мінімізації витрат виробництва, зниження собівартості продукції, а відповідно, і ціни. Такі структури, маючи можливість розподіляти прибуток на всі ланки вертикально-інтегрованого циклу, більш ефективно функціонують в умовах посилення конкуренції. Але дуже важливим є те, щоб дані структури, у разі зайняття ними монопольного становища на ринку, не зловживали ним, тим самим погіршуючи конкурентне середовище.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можна зробити висновки, що хлібопекарській промисловості України в сучасних умовах притаманні тенденції постійного

скорочення офіційних обсягів виробництва хлібопекарських виробів при фактично незмінних обсягах їх споживання. Даний факт є свідченням перерозподілу хлібопекарського ринку між великими та малими підприємствами, міні-пекарнями і т. п. Мале підприємство, безумовно, вносить неоціненний внесок у розвиток ефективного конкурентного середовища хлібопекарської галузі, оскільки значно меншою мірою піддається монополізації та має можливість підірвати позиції великих підприємств. Також важливою сучасною тенденцією хлібопекарської промисловості є те, що хоча вона і працює досить стабільно, переважна більшість хлібопекарських підприємств знаходиться в стані стагнації, що є наслідком значної адміністративної зарегульованості, яка блокує запровадження підприємствами інновацій. А це негативно позначається на можливості національних товаровиробників ефективно конкурувати із зарубіжними підприємствами. Дослідження шляхів оздоровлення ситуації на даному ринку та підвищення конкурентоспроможності національних хлібопекарських підприємств, зокрема крізь призму розвитку конкурентного середовища, становитимуть основу наших подальших наукових розробок.

Список використаних джерел:

1. Васильченко А. Н. Состояние и перспективы развития хлебопекарной промышленности в Украине / А. Н. Васильченко // Харчова наука і технологія. – 2009. – № 1. – С. 5–8.
2. Волкова С. Ф. Состояние и перспективы развития хлебопекарной промышленности Украины / С. Ф. Волкова, А. О. Золотухина // Економіка харчової промисловості України. – 2012. – № 3(15). – С. 51–55.
3. Пітель Н. Я. Проблеми розвитку міжнародного бізнесу підприємств хлібопекарської галузі АПК України / Н. Я. Пітель // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2011. – № 2. – С. 56–61.
4. Труш Ю. Л. Обґрунтування основних проблем та аналіз хлібопекарської галузі в Україні під час економічної кризи / Ю. Л. Труш // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 1(104). – С. 98–101.
5. Плотникова М. Ф. Специфика развития предприятий хлебопекарной промышленности / М. Ф. Плотникова, В. В. Мосейчук [Електронний ресурс] // Научный журнал КУБГАУ. – 2007. – № 29(5), май. – Режим доступу: <http://ej.kubagro.ru/2007/05/pdf/04.pdf>.
6. Виробництво промислової продукції за видами в Україні: Статистичний бюлетень за 2012 р. – К.: Державна служба статистики України, 2012.
7. Ралко О. С. Дослідження ринку хліба та хлібобулочних виробів України / О. С. Ралко // Проблеми науки. – 2012. – № 1. – С. 39–44.
8. України Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: Постанова Кабінету Міністрів від 14.04.2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
9. Про затвердження Порядку формування цін на продовольчі товари, щодо яких запроваджено державне регулювання цін: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2008 р. № 373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
10. Чистий прибуток (збиток) за видами економічної діяльності у 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References:

1. Vasilchenko, A.N. (2009). Status and prospects of development bakery industry in Ukraine. *Kharchova nauka i tekhnolohiia [Food science and technology]*, vol. 1, pp. 5-8 (in Russ.).
2. Volkova, S.F., Zolotukhina, A.O. (2012) Status and prospects of the baking industry of Ukraine. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Economy of Ukraine's food industry]*, vol. 3, no. 15, pp. 51–55 (in Russ.).

3. Pitel, N.Ya. (2011). Problems of international business enterprises baking industry APK Ukraine. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo [Foreign trade: business, finance, law]*, vol. 2, pp. 56–61 (in Ukr.).
4. Trush, Y.L. (2010). Justification of the major problems and analyze the baking industry in Ukraine during the economic crisis. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine]*, vol. 1, pp. 98–101 (in Ukr.).
5. Plotnikova, M.F., Moseichuk, V.V. (2007). The specific of development of the baking industry. *Nauchnyj zhurnal KUBGAU [Scientific journal KUBGAU]* vol. 29, no. 5. Available at: <http://ej.kubagro.ru/2007/05/pdf/04.pdf> (Accessed 1 Mar 2014) (in Russ.).
6. State Statistics Service of Ukraine (2012). *Industrial production in Ukraine 2012*. Statistical bulletin, State Statistics Service of Ukraine, Kyiv (in Ukr.).
7. Ralko, O.S. (2012). Market Research bread and bakery Ukraine. *Problemy nauky [Problems of science]*, vol. 1, pp. 39–44 (in Ukr.).
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2000). *Resolution «On approval of food sets, sets of sets of non-food products and services for major social and demographic groups»*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-п> (Accessed 1 Mar 2014) (in Ukr.).
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2008). *Resolution «On approval of the formation of food prices, which was introduced on state regulation of prices»*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/373-2008-п> (Accessed 1 Mar 2014) (in Ukr.).
10. State Statistics Service of Ukraine (2012). *Net income (loss) by sector in Ukraine 2012*. State Statistics Service of Ukraine, Kyiv. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 1 Mar 2014) (in Ukr.).

УДК 338.43

А.В.Кругляно, к.е.н.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація

Розглядаються питання стратегічного розвитку сільського господарства у регіональному розрізі. Визначено, що необхідною передумовою формування і вибору стратегій є моніторинг різних видів капіталу: ресурсного, людського, природного, а також законодавче забезпечення.

Загальною метою будь-якої стратегії розвитку сільського господарства регіону повинно бути забезпечення його сталого соціально-економічного розвитку.

Ключовим елементом стратегій має стати кадрова складова. Заходи щодо задоволення потреб регіону в управлінських та робітничих кадрах необхідно здійснювати шляхом складання та реалізації програм кадрового забезпечення на тривалу перспективу через відповідні системи замовлення як від самих підприємств, так і від місцевих органів влади та самоврядування.

Залежно від передумов та стану розвитку сільського господарства конкретної території можуть бути використані наступні стандартні базові стратегії: диверсифікації, спеціалізації, інтеграції. Диверсифікація може бути двох видів: продукту або ринку. Спеціалізація пропонується на продукт або на конкретному ресурсі. Інтеграція визначена як горизонтальна інтеграція або з крупними підприємствами загальнодержавного чи світового рівня, або з місцевими підприємствами-конкурентами у формі асоціацій або кооперативів.

Ключові слова: сільське господарство, сільськогосподарське виробництво, стратегії розвитку сільського господарства на рівні регіону.

А.В. Кругляно, к.э.н.,
Черновицкий торгово-экономический институт КНТЕУ, Черновцы
**СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА
ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ**

Аннотация

Рассматриваются вопросы стратегического развития сельского хозяйства в региональном разрезе. Определено, что необходимым условием формирования и выбора стратегий есть